

НАЦІОНАЛЬНО-ДУХОВНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ АВТОРА В ОСМИСЛЕННІ КАРТИНИ КОЛИШНЬОГО ПОНЕВОЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЙ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА 1837–1847 РОКІВ)

Олександра ЦЕПА (Кіровоград)

У статті обґрунтовано специфіку авторського бачення, осмислення та ставлення до поневоловачів українського та чеського народів. Висвітлено поетично презентовану картину свого й чужого колишнього загарбання. Окреслено інтереси, уподобання, риси образу автора. Акцентовано на еволюційних змінах та на відповідності/невідповідності окремих художньо презентованих авторських якостей реальній особистості митця.

Ключові слова: образ автора, антропоцентризм, поетичний світ, авторське бачення, авторське осмислення, авторське ставлення, образи ворогів, картина поневолення.

In this article, the specificity of an author's vision, comprehension and attitude towards the enemies of Ukrainian and Czech nations are substantiated. The poetic representation of the past one's and else's enslavement is refined. The interests, preferences and streaks of an author's images are outlined. Evolutionary changes and correspondence/uncorrespondence of the separate artistically represented natures of author's personality.

Key words: an image of author, anthropocentrism, poetic world, author's vision, author's comprehension, images of the enemies, picture of enslavement.

Минуле України має чимало неоднозначних та суперечливих сторінок. Закономірно, такою ж є і тематично-ідейна специфіка художньо

змальованого Кобзарем історичного матеріалу, і система виражених авторських оцінок та уподобань. Як слушно підмітив Іван Шпиталь, «міра Шевченкової похвали й звеличення неодмінно залежала від міри добра, зробленого для України, а значить, і для світу. Міра хули та осуду – від міри шкоди, заподіяної – свідомо чи несвідомо – їй-таки, Україні, а значить, і моралі вселюдській, добру вселюдському» [23, с. 1]. Колосальна енергетика різнобарвного плетива ідеалізації та нищівної критики постатей і подій колишніх днів актуалізує потребу пізнання унікальності поетового художнього світу.

З огляду на сказане, закономірним видається тривалий інтерес дослідників до особливостей Шевченкового ліричного освоєння дійсності в її історичній протяжності (С. Смаль-Стоцький [17], Б. Лепкий [14], Д. Наливайко [15], М. Коцюбинська [13]); до історіософських, націософських та релігійно-етичних засад відповідного осмислення (Ю. Барабаш [2], П. Іванишин [10]). Шевченкознавці дійшли згоди стосовно особливої зацікавленості поета минулим свого народу зокрема й світу загалом (О. Кониський [12], П. Зайцев [8], Б. Лепкий [14]); віднайшли й дослідили різного роду джерела тих фактичних знань, котрі формували певні переконання й ідеали митця щодо колишніх часів (Ю. Івакін [9, с. 23–24]); наголосили на історіософії як оригінальній ознаці його творчості (Ю. Барабаш [2, с. 58–59], В. Яременко [24, с. 20]); висвітлили особливості історіософського часопростору текстів (Ю. Барабаш [2, с. 65], В. Смілянська [18, с. 249], О. Боронь [4, с. 64]) тощо.

Розпорошеність наукових зусиль дослідників стосовно змістово-формальних аспектів поетично зображеного автором минулого зумовлює необхідність проаналізувати відповідний матеріал із позиції системно-структурного підходу на прикладі творчості Шевченка 1837–1847 років – періоду, визначального як для світоглядного й творчого становлення митця, так і в справі національно-культурного піднесення українського суспільства. Цілісне осмислення специфіки художньо вираженого колишнього дасть змогу наблизитись і до закодованого у творчому доробку образу автора, і, ймовірно, до усвідомлення шляхів розв'язання ряду проблем сучасної України.

Зважаючи на антропоцентризм шевченківського поетичного світу (Див.: [21, с. 91–93]), найефективніше, на нашу думку, висвітлювати авторське розуміння минулого через інтерпретацію постатей як визволителів, так і поневолювачів. Предметом дослідження цієї статті оберемо презентовані поезіями Т. Шевченка 1837–1847 років образи тих, кому доблесні визволителі неодноразово чинили опір – кривдників як українського, так і, наприклад, чеського народів. Систематизуючи й аналізуючи образи своїх і чужих ворогів, з'ясуємо особливості

авторського бачення, що дозволить увиразнити змістові, просторово-часові аспекти картини колишнього українського й чеського загарбання. Дослідивши особливості авторського осмислення й ставлення до поневолювачів, охарактеризуємо інтереси, цінності, уподобання, риси образу автора, виявимо еволюційні зміни та ступінь відповідності окремих художніх якостей емпіричному лірикові.

Тарас Шевченко гостро відчував і переймався заподіяними його народові соціальними й національними образами. Очевидно, саме таке налаштування поетової психоемоційної сфери сприяло тому, що він у своєму «Кобзарі», як стверджував С. Смаль-Стоцький, «перший і тоді ще зовсім єдиний на Україні якнайясніше сформулював національно-політичні ідеали України й мав відвагу не тільки з вороженьків покепкувати, але й їм прямо сказати: «Смійся, лютий враже, та не дуже!» – що мав відвагу співати про панування України на Україні, про панування запорожців на Україні, а не поганців...» [17, с. 65].

Риторичними запитаннями – «За що ж боролись ми з ляхами ? / За що ж ми різались з ордами? / За що скородили списками / Московські ребра??» [22, с. 254]¹⁰⁹ («Чигрине...») – автор-інтелектуал лаконічно відтворив багатотомову боротьбу свого народу з тими, хто посягав на його самобутність і незалежність. При цьому, наголошував Євген Сверстюк, поет «зовсім не писав про тих росіян, що фігурують у Пушкіна й Некрасова, ні про тих поляків, що в Міцкевича, ні про тих жидів, що постають зі сторінок творів Шолом Алейхема. Шевченко писав про український народ і про тих зайд, що влаштувалися господарями в нашій хаті, що зневажали наші святині. Його ставлення до них було таке, як і в народу» (Цит: [16, с. 10]).

Зауважимо, що таких «зайд»-поневолювачів, як, скажімо, кримські татари, котрі з кінця XV ст., будучи васалами Османської імперії, здійснювали загарбницькі набіги на українські землі, лірик або тільки згадує (у «Тарасовій ночі», «Івані Підкові», «Думах моїх...», «Чигрині...»), або ж певною мірою осмислює, наприклад у картинах захоплення («Сліпий») чи звільнення козаків із полону («Гамалія», «Сліпий»).

Значно частіше й прискіпливіше автор дивиться на «ляхів», котрі «були усе взяли, Кров повипивали» та на «москалів», що «і світ божий В пута закували» [311–312] («Сліпий»). Саме ці сусіди, за митцем, найбільше були винні в рабському ярмі українського народу й тотальному нищенні всіх засад його самобутності. Аналізуючи взаємини України з Польщею та Росією, автор-патріот намагається зрозуміти причини зазіхань на свободу своїх земляків, увиразнити сам «механізм»

¹⁰⁹ Примітка. Далі, посилаючись на це видання, зазначаємо тільки сторінку.

пригноблення, спрогнозувати перспективи такого «добросусідства». Цим, власне, і можна пояснити особливий інтерес дослідників до творчої особистості Тараса Шевченка «у контексті культурних взаємин України з найближчими сусідами» [25, с. 31].

Осмилюючи українсько-польські стосунки, поет увиразнює події визвольної війни 1648–1654 рр. під проводом Б. Хмельницького («Великий льох») та Коліївщини 1768 року («Гайдамаки», «Холодний Яр»). Саме ці виступи були найяскравішою та наймасштабнішою відповіддю нашого народу на багатовікове національне, соціальне й релігійне гноблення, що, почавшись ще з середини XIV століття (з підпорядкування Галичини й частини Волині), стало вже особливо нестерпним після Люблінської унії 1596 року (з приєднанням до Польщі майже всіх українських земель).

Говорячи в «Гайдамаках» про Річ Посполиту, утворену Польщею та Литвою після вищезгаданої унії, автор акцентує на привілейованій шляхті, чия боротьба за власні інтереси (йдеться про спротив Станіславу-Августу Понятовському, котрий намагався забрати їхнє право свободи заборони й посилити королівську владу) набула масштабного характеру, принісши «страшний суд» [156] і нашому, й іншим народам. У результаті діяльність Барської конфедерації (військово-політичного об'єднання, утвореного 1768 року) показана як така, що пов'язана з трагічними сторінками історії Польщі та сусідніх із нею територій: «Розбрілись конфедерати / По Польщі, Волині, / По Литві, по Молдаванах / І по Україні...» [135].

Тавруючи жорстокість, уседозволеність шляхтичів, митець висловлює свій гнів та обурення, навіть проклинає їх за криваві справи:

Бодай не дивитись, бодай не казати!
 Бо за людей сором, бо серце болить.
 Гляньте, подивіться: то конфедерати,
 Люде, що зібрались волю боронить.
 Боронять, прокляті... Будь проклята мати,
 І день і година, коли понесла,
 Коли породила, на світ привела!
 Дивіться, що роблять у титаря в хаті
 Пекельнії діти [146].

Захоплений поезією Міцкевича (Див.: [1, с. 7–15]), Тарас Шевченко, за спогадом Беліни-Кенджицького, «до поляків дуже нерівно був настроєний. Не раз гримав на них, але частіше за минуле...», проте «цінив висоту манер, гуманні почування ... та любов і безмежне пожертвування ідеї вольності. «Ви знаєте, що втратили, – говорив, – а те, що втратили, хочете повернути й тому не жалієте ні життя, ні маєтку...» [19, с. 158]. Як відомо, поет не тільки в неволі, але й після звільнення дружив і

товаришував із польськими політичними засланнями – Желіговським, Залеським, Вернером, Сераковським (Див.: [19, с. 161]).

У «Гайдамаках» автор висловлює прокляття-осуд («...навіки бодай задрімали») [157] й жидам, що з ними ляхи «полигалися» «та й ну руйнувати» [135]. Слово «жид» разом із висловленим зневажливим ставленням («Іуди / Ще лічать гроші уночі, / Без світла лічать бариші, / Щоб не побачили, бач, люде... / І ті на золото лягли / І сном нечистим задрімали» [157]) часто ставали причиною звинувачень Шевченка в антисемітизмі (Див.: [5]). Проте, наприклад, Абрам Канцельсон (Див.: [11, с. 3]) спростовує такі й подібні закиди, наголошуючи, що згадана лексема існувала тоді як в українській, так і в польській мовах на позначення єврея, а виражене презирство стосується не нації вцілому, а єврея-корчмаря як конкретної людини, котра, зробивши гроші й власну вигоду самоціллю, немилосердно визискує й принижує українське населення.

Чи не найкраще, на нашу думку, розвінчує поетів «антисемітизм» зафіксований О. Афанасьєвим-Чужбинським випадок 1846 року: «В той час, як у Прилуках перепрягали нам коней – це було вночі, – на сусідній вулиці сталася пожежа. Горіла вбога халупа. Народ збігався, але гасили й допомагали здебільшого євреї, бо в халупі жив їхній одновірець. Ми також прибігли на пожежу, і Тарас Григорович кинувся рятувати майно погорільців. Він нарівні з іншими виносив різний мотлох і, коли все закінчилось, виголосив промову до християнського населення, що діяло якось неохоче ... Шевченко палким словом докоряв присутнім за байдужість, доводячи, що людина у скруті й біді, хоч би якої була нації, хоч би яку сповідувала віру, стає нам найближчим братом» [19, с. 95].

І такі конкретні реальні події, і загалом лірична спадщина є свідченням того, що митець, за словами О. Забужко, «був абсолютно вільний» від «будь-яких національних «фобій» (полоне-, юдо, германо- чи русо)» [7, с. 69–70].

На поневоленій уніатами та їхніми спільниками українській землі, отже, панувала рабська покірливість, безпам'ятство, духовна деградація:

Козачество гине,
Гине слава, батьківщина,
Немає де дітись.
Виростають нехрещені
Козацькі діти,
Кохаються невінчані,
Без попа ховають,
Запродана жидам віра,

В церкву не пускають!... [85] («Тарасова ніч»). Використовуючи фольклорні, історіографічні, літературні джерела, потенціал власної художницької уяви, автор витворює великої сугестивної сили персоніфікований образ України «як малої дитини» [85] – безпомічної та неспроможної. Її смуток і сльози спричинені втратою слави, волі, могутності, що так свято оберігалися за часів Гетьманщини козаками, їхніми мудрими й відважними отаманами, і, нарешті, самим тим, «хто всім верховодив» [119] («До Основ'яненка»).

Знаючи про колишні доунійські добрі часи в польсько-українських взаєминах, лірик засуджує зумовлену «ксьондзами» та «магнатами» боротьбу між ляхами й козаками, закликає в «Передмові» («Гайдамаки») до братання, взаємодопомоги, добросусідського співжиття, що стане, на його думку, запорукою духовної єдності слов'янської землі: «Серце болить, а розказувать треба: нехай бачать сини і внуки, що батьки їх помилялись, нехай братаються знову з своїми ворогами. Нехай житом-пшеницею, як золотом покрита, не розмежованою останеться навіки од моря і до моря – слав'янська земля» [512].

А вже в «Єретику», зокрема в посвяті Шафарикові, формулюється ідея рівноправного співіснування вільних слов'янських народів: «І потекли в одно море / Слав'янські ріки!» [288]. Очевидно, зерно такого переконання було засіяне ще тоді, коли Шевченко-кріпак, ставши свідком Варшавського повстання 1830 року, задумався над несправедливістю панування одного народу над іншим.

І. Дзюба стверджує, що тема слов'янства цікавила митця ще до знайомства із членами Кирило-Мефодіївського товариства, а відтак отримала в нього більше послідовності й розвитку (Див. детальніше: [6, с. 102–103]). Водночас поетове «слов'янське почуття» та «слов'янська ідея», на думку дослідника, принципово відмінні від тих, що їх декларував панславізм, російське й українське слов'янофільство. Кобзар «до слов'янства ... звертався зі становища свого уярмленого народу ... у слов'янстві шукав спілняка по долі й роботі відродження, покріплення у вірі й надії. Біль неволі української породив ... і вболівання за інші поневолені слов'янські народи, а думка про визволення, відродження України – думку про спільну боротьбу й братання всіх слов'ян» [6, с. 98]. Натомість, слов'янофільські ідеї мали «виразне імперіалістичне забарвлення, оскільки спиралися на великодержавність ... саме ж «визволення» слов'ян розглядалося «лише як прелюдія і засіб до світового поширення православ'я і монархізму» [6, с. 96]. У посланні «І мертвим, і живим...» Тарас Шевченко протиставляє себе всім тим, що не бажали визнати самотність українців, їхньої мови й культури. А тому не шкодує іронії та сарказму, викриваючи «панську природу і книжне, теоретичне походження» тогочасної «слов'янофільської моди» [6, с. 106].

Як писав О. Яровий, творець, пристосувавши до реалій тогочасного культурного становища України ідеї Коллара про «слов'янську взаємність», «виробив власну концепцію єднання слов'янських літератур» [25, с. 32]. Своєрідність Шевченківської позиції полягає в тому, що в ній пріоритетними визнаються «інтереси національного «слова» [25, с. 32], а повага до «свого» вважається найважливішою передумовою «досягнення культурного побратимства народів Слов'янщини» [25, с. 35].

Омислюючи співжиття польського й українського народів, автор у «Гайдамаках» увиразнює філософську думку про одвічну людську заздрість чужому достатку й ненаситне прагнення завойовувати, владарювати, за які неодмінно наставатиме розплата («Сироти остались. / В сльозах росли та й вирости; / Замучені руки / Розв'язались – і кров за кров, / І муки за муки!» [166]), а відтак – і спільне горе й неволя.

У цьому зв'язку доречно увиразнити й авторські роздуми в «Єретикі» про міжетнічні взаємини слов'ян і німців середини XV століття. Загарбницька політика останніх принесла «в нову добру хату», «велику хату» [287] слов'ян міжусобиці, руйнування, безпам'ятство, байдужість:

Німота...
Сім'ю слав'ян роз'єднала
І тихо ... упустила
Усобищ лютую змію.
Полилися ріки крові,
Пожар загасили [287].

Окрім польського гноблення України, автор, як ми зазначили вище, приділяє увагу й відповідним російсько-українським взаєминам. «Витвір самодержавної фантазії і геополітичних амбіцій, символ імперського всевладдя Петербург від самого свого зародження (1703), – пише Ю. Барабаш, – фатальним чинником увійшов в історичну долю України і українства ... Звідси спрямовувалися акції, що мали на меті адміністративне і воєнне приборкання України, остаточну ліквідацію залишків її автономних прав і вольностей, скасування гетьманства, зруйнування Запорозької Січі. Тут формувалися, запроваджувалися у практику ідеологія «єдинонеподільності», політика розтління української еліти, інфікування її вірусом малоросійства й послушенства, стратегія і тактика духовної інвазії проти національної культури, позбавлення її самобутності й перспектив розвою, розчинення у «російському морі» [2, с. 80].

Як відомо, Тарас Шевченко творчо формувався й духовно зростав у Петербурзі, надбавши чимало покровителів і друзів у його інтелектуальному середовищі (Венеціанова, Жуковського, Толстого і

т.д.). Проте особиста симпатія і вдячність останнім не затьмарили критичного погляду митця на тих російських історичних осіб, що мали негативний доленосний вплив на його народ. Найвиразніше, на нашу думку, це спостерігається в авторському осмисленні Петра I та Катерини II («Сон»; «Сліпий», «Великий льох»).

Від визискувальної політики Петра I – «царя поганого, царя проклятого, лукавого, Аспіда неситого» [275] – страждали як лідери України (Мазепа – гетьман Лівобережжя 1687–1708; Полуботок – наказний гетьман 1660–1724), так і простий люд (селяни й козаки, котрі нещадно експлуатувались як робоча сила на будівництві Петербурга, залізниць («Сон») і т.д.).

Із Катериною – «лютим ворогом України, Голодною вовчицею» [318] («Великий льох») – автор пов’язує зраду й запроданство козацької старшини, скасування гетьманату як оплоту самобутності й повноправності. Постать же Кирила Розумовського – останнього гетьмана Лівобережної України 1750–1764 років – сприймає вже виключно як віропідданого її ставленика: « ... Кирило з старшинами / Пудром осипались / І в цариці, мов собаки, / Патинки лизали» [311]. До речі, гріхами Катерини II митець вважає і роздаровування запорізьких степів німцям, і руйнування Січі, і запровадження кріпацтва («Сліпий»). Сьогодні дослідники оприявлюють й інші злочини цієї по-європейськи освіченої імператриці. Йдеться, зокрема, про фальсифікації та спотворення історичних фактів під час «написання й упорядкування» російської історії (Див. детальніше про діяльність створеної Катериною II Комісії для складання записок про древню історію: [3, с. 62–75]).

Автор висловлює своє презирство та ворожість «катам», котрі цілеспрямовано фізично й морально нищили український народ – і «первому, що розпинав Нашу Україну», і «второй», що «доконала Вдову сиротину» [275] («Сон»).

Як бачимо, поет добре усвідомив, що колишне поневолення його Вітчизни спричинили й «зовнішні чинники: межове геополітичне становище між різними державними утвореннями, різними культурними світами, етноментальними й конфесійними системами, агресивні зазіхання сусідів, їхні месіянські амбіції», і «внутрішні обставини, чинники людські, суб’єктивні, соціопсихологічні» (Ю. Барабаш) [2, с. 69].

Осмислюючи в «Єретику» події чеської історії XV століття, автор не оминув і тих, проти кого виступили Гус та його послідовники – зажерливих, продажних ченців, кардиналів, пап, антипап, що безсоромно оперували іменем Господа й святих у справі брудного збагачення, насаджували власні закони, спричиняли кровопролиття, чвари, розпусту, бездуховність. Лірик, уражений їхньою аморальністю («І світ настав.. Ідуть молитися / Ченці За Гуса», за того, що його «цілу ніч», бенкетуючи,

«проклинали» [294]), називає їх «гадюками» [292], «сараною» [293] і т.п. Натомість, щиро співчуває чеському народу, котрий через поневолення «разбойниками, катами в тіарах» [291] став покірним («Кругом неправда і неволя, / Народ замучений мовчить») [289], бездіяльним («закрив їх добрі очі» [290], «вольний розум окував» [290]).

«Коли б мені прийшлося одним словом схарактеризувати поезію Шевченка, – признавався І. Франко, – то я сказав би: се поезія бажання життя. Свобідне життя, всесторонній, нічим не опутаний розвій одиниці і цілої суспільності, цілого народу, – се ідеал Шевченка, котрому він був вірний ціле життя. Неволі і переслідування – чи то народне, політичне, суспільне чи релігійне – мали в нім непримиримого ворога. Бажання життя пробивається у всіх його творах як золота нитка з-посеред різнобарвної тканини...» [20, с. 122]. На нашу думку, виразним підтвердженням таких слів є авторська інтерпретація колишніх кривдників та осмислення причин, механізму й наслідків поневолення українського й чеського народів.

Таким чином, образи своїх (орда, ляхи, москалі) і чужих (римські ченці, кардинали, папи, антипапи) ворогів презентують у поезіях Кобзаря 1837–1847 років картину колишнього поневолення української (з XIV до XVIII століття Польщею та Росією) та чеської (у XV ст. Священною Римською імперією) територій. Таке зображення свідчить про зацікавленість та обізнаність автора щодо визвольної боротьби обох вищеназваних народів.

В осмисленні польсько-українських, слов'янсько-німецьких, українсько-російських стосунків спостерігається розвинене почуття національної гідності й гордості автора, його так звана «слов'янська самосвідомість». Критичні судження про причини зазіхань, акцентування на механізмі ярма, намагання спрогнозувати наслідки «добросусідства» народів відображають розвинене історичне чуття й інтуїцію, інтелектуальність митця, прозорливість, критичність його мислення (зафіксовані і в спогадах про реального Шевченка). У роздумах про одвічну людську задрість чужому достатку та ненаситне прагнення підкорювати, владарювати («Гайдамаки») убачається філософічність міркувань поета; у створенні персоніфікованого образу поневоленої України («Тарасова ніч») – високо розвинена художницька уява. Автор, цілеспрямовано й відверто тавруючи гнобителів, демонструє нетерпимість і ворожість до них. Натомість, у ставленні до поневолених і тих, котрі в біді, виявляється його тривожність, доброзичливість, людяність.

На нашу думку, у поетичному відтворенні масштабів й наслідків кривд, спричинених Україні й Чехії, має місце еволюційність авторського

бачення й осмислення: від змалювання конфедератів до увиразнення Речі Посполитої загалом у «Гайдамаках»; від роздумів над стосунками польсько-українськими до висновків про загальнослов'янські («Тарасова ніч», «Гайдамаки», «Єретик»); від оцінки діяльності російських історичних персоналій до міркувань про становище народу України, поневоленої тоталітарною імперією («Чигрине...», «Сон», «Сліпий», «Великий льох», «Холодний Яр»); від бачення римських визискувачів до узагальнень про трагедію загарбаного ними чеського народу в «Єретику» і т.д.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Астаф'єв О. Г. Творчість Тараса Шевченка та Адама Міцкевича як діалог культур / О. Г. Астаф'єв // Слово і Час. – 2006. – № 6. – С. 7–15.
2. Барабаш Ю. Тарас Шевченко: імператив України: Історіо- й націософська парадигма / Юрій Барабаш. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – 179 с.
3. Білінський В. Країна Моксель – Московія / Володимир Білінський // Київ. – 2008. – № 1. – С. 16–104.
4. Інтеграція позитиву в творчості Шевченка (аспекти символу, аксіології, онтології, міфу, психології і стилю): Монографія / [Задорожна Л. М., Вільна Я. В., Боронь О. та ін.]. – К.: ТОВ «Альтерпрес», 2002. – 228 с.
5. Грабович Г. Шевченко як міфотворець: Семантика символів у творчості поета / Григорій Грабович; пер. з англ. Соломії Павличко. – К.: Рад. письм., 1991. – 210 с.
6. Дзюба І. М. З криниці літ: У 3 т. / І. М. Дзюба. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006 – 2007. – Т. 2. – 2006. – 976 с.
7. Забужко О. С. Шевченків міф України: Спроба філософського аналізу / Оксана Степанівна Забужко. – К.: Абрис, 1997. – 142 с.
8. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка: Факс. вид. / Павло Зайцев; вид. підг., іл. упоряд. та прокомент. Ю. Іванченко; передм. В. Шевчука. – К.: Мистецтво, 1994. – 351 с.
9. Івакін Ю. О. Коментар до «Кобзаря» Шевченка. Поезії до заслання / Ю. О. Івакін. – К.: Наукова думка, 1964. – 371 с.
10. Іванишин П. Вульгарний «неоміфологізм»: від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка / Петро Іванишин. – Дрогобич: Видавн. фірма «Відродження», 2001. – 174 с.
11. Канцельсон А. Чи був Тарас Шевченко антисемітом? / Абрам Канцельсон // Літературна Україна. – 1995. – 23 березня. – С. 3.
12. Кониський О. Я. Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя / О. Я. Кониський; упорядкув., підг. текстів, пер., прим., покажч. В. Л. Смілянська. – К.: Дніпро, 1991. – 701 с.
13. Коцюбинська М. Етюди про поезику Шевченка: Літературно-критичний нарис / Михайлина Коцюбинська. – К.: Рад. письменник, 1990. – 272 с.
14. Лепкий Богдан. Про життя і твори Тараса Шевченка / Богдан Лепкий. – К.: Україна, 1994. – 173 с.
15. Наливайко Д. Шевченко, романтизм, націоналізм / Дмитро Наливайко // Слово і Час. – 2006. – № 3. – С. 3–21.

16. Пахаренко В. Тарас Шевченко (1814–1861): Сторінки до нового підручника з української літератури для 9-го класу / Василь Пахаренко // Українська мова та література. – 2004. – січень. – Ч. 2–4 (354-356). – С. 3–69.
17. Сміль-Стоцький Степан. Т. Шевченко. Інтерпретації / Степан Сміль-Стоцький; [передм., заг. ред., примітки В. І. Пахаренка]. – Черкаси: БРАМА. Видавець Вовчок О. Ю., 2003. – 284 с.
18. Смілянська В. Л. «Святим огненным словом...». Тарас Шевченко: поетика / В. Л. Смілянська. – К.: Дніпро, 1990. – 290 с.
19. Спогади про Тараса Шевченка / [за ред. І. О. Дзевєріна; укл.: В. С. Бородін, М. М. Павлюк; авт. передм. В. Є. Шубравський]. – К.: Дніпро, 1982. – 546 с.
20. Франко І. Тарас Шевченко / Іван Франко // Зібрання творів: У 50-ти т. / [Ред. колегія: Є. П. Кирилюк (голова) та інші] – К.: Наукова думка, 1976 – 1986. – Т. 28. – 1980. – С. 112–126.
21. Цєпа О. В. Еволюція образу автора в поезії Тараса Шевченка (1837 – 1847): дис. ... кандидата філол. наук: 10.01.01 / О. В. Цєпа. – Кіровоград, 2008. – 208 с.
22. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. / Т. Г. Шевченко; редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2001– (Художня література – Українська, 19 ст. – Зібрання творів). – Т. 1.: Поезія 1837–1847 / ред. Бородін В. С.; перед. слово І. М. Дзюби, М. Г. Жулинського. – 2001. – 784 с.
23. Шпиталь І. Богданів гріх переяславський в оцінці Тараса Шевченка / Іван Шпиталь // Літературна Україна. – 2004. – 18 лютого. – С. 1,2,3; 1 квітня. – С. 2.
24. Яременко В. До проблеми історіософії Тараса Шевченка: методологічні підходи / Василь Яременко // Слово і Час. – 2007. – № 3. – С. 19–27.
25. Яровий О. Ідея слов'янської взаємності на українському ґрунті: концепція Я. Коллара в осмисленні Т. Шевченка / Олександр Яровий // Слово і Час. – 1999. – № 1. – С. 31–35.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Цєпа Олександра Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури КДПУ ім. В.Винниченка.

Наукові інтереси: проблема образу автора в літературознавстві загалом та в шевченкознавстві зокрема.